

ФАКТОР ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОГО СТАТУСУ ВЧИТЕЛІВ (ПОЧАТОК ХІХ СТ.)

Професія вчителя є особливо важливою для українського суспільства в період євроінтеграції, оскільки саме вчитель є засновником майбутнього держави, готуючи нове покоління.

Аналіз педагогічних журналів “На допомогу матерям” на початок ХІХ ст. свідчить, що проблеми, які цікавили педагогів на початку ХІХ ст. є суто педагогічними й актуальними для сьогодення. Показником престижу школи у ХІХ ст. вважали оплату за навчання, а не рівень професіоналізму вчителів, які в них працюють. Найбільш престижними в Німеччині в ці часи вважалися “підготовчі” школи та жіночі навчальні заклади, які були кращими, ніж народні школи. Показником поваги до вчителя вважали поведінку учнів та ставлення їх до вчителя під час занять. В Англії результати праці вчителів вважали кращими, ніж у Франції на початок ХІХ ст., однією з умов такого стану освіти була вимогливість в Англії при працевлаштуванні до особи вчителя, його знань, особистісних якостей.

Ключові слова: учитель, професійний статус, престиж, авторитет.

Професія вчителя є особливо важливою для українського суспільства в період євроінтеграції, економічної та політичної глобалізації, стрімкого розвитку науки й техніки, оскільки саме вчитель є засновником майбутнього держави, готуючи нове покоління до виконання соціальних, професійних обов'язків, формує культуру наступного покоління. Проте нові тенденції, які характеризують статус учителів закладів освіти, виражені в частковому зниженні престижу вчительської праці. Тому вважаємо за необхідне проаналізувати в історичному аспекті розвиток професійного статусу вчителів і виявити фактори, які впливають на його розвиток.

У педагогіці проблема статусу та професійного статусу ще недостатньо вивчена, але до неї звертались такі дослідники, як: І. Агеєва, Г. Аكوпова, С. Батишев, С. Григор'єв, М. Дуранова, В. Жернов, Н. Зелепукіна, С. Ктнелюв, В. Лебедева, С. Молчанов, А. Орлова, Т. Сущенко, О. Тищенко, О. Шепелева. Особливу увагу, на нашу думку, приділити вивченню історичного аспекту зазначеної проблеми, якої дослідники майже не торкались.

Мета статті – на основі аналізу літературних джерел 1900 р., визначити фактори, які впливали на розвиток професійного статусу вчителя, виявити ставлення суспільства до вчителів, престижність шкіл різних типів, порівняння системі освіти Франції й Англії, виявити позитивні й негативні ознаки цих систем освіти.

Аналіз педагогічних журналів “На допомогу матерям” [6–7] на початку ХІХ ст. свідчить, що вже в ці роки відзначали вплив колективу на дитину; порушували питання авторитету вчителя й учнів, старанності та ува-

ги учнів у навчанні, питання виховання епілептиків, виховання в різних країнах; аналізували позитивні й негативні ознаки виховання та навчання (Німеччині, Франції, Англії), класифікували “ненормальних дітей”, розробляли методи роботи з ними, говорили про єдність школи та сім’ї, про талант учнів, їх брехню і її причини, як навчати дітей писати, щоб зберегти їх зір.

Найкращі педагогічні праці перекладали різними мовами, видавали цілими серіями в різних номерах журналів. Наприклад, була опублікована серія статей доктора філософії Р. Пецига “Серйозні відповіді на дитячі питання”, які є вибірконими главами практичної, “обиходної”, педагогіки в перекладі з німецької. Вражають питання, які автор порушує у своїй праці: це, перш за все, поведінка дітей, вчинки дітей, автор вказує психологічні аспекти такої поведінки та надає рекомендації вчителям, як вирішувати такі педагогічні проблеми. Авторські ідеї для того часу були новаторськими, і той факт, що вони є цікавими і перекладеними різними мовами країн, свідчить про неізоляваність учителів того часу від обміну думками, пропозиціями, що сприяло розвитку професійного статусу вчителів.

На початку XIX ст. представники німецьких учителів рекомендують віддавати вчитись дітей до “одноманітної” народної школи для дітей усіх станів [7]. Такі школи не повинні бути безкоштовними, оскільки безкоштовність призводить до того, що в них навчатимуться лише діти бідних. Показником статусу школи у 1900 рр. вважали оплату за навчання, а не рівень професіоналізму вчителів, які в них працюють. Чим вища плата за навчання, тим більш заможних учнів зараховували до школи, тим вищий статус цієї школи. Автор зазначає, що в більшості заможних сімей своїх дітей віддають учитись до приватних “підготовчих” шкіл, жіночих навчальних закладів, які вважали кращими, ніж народні школи [7, с. 37]. Отже, кращими школами в 1900 рр. вважали приватні школи та жіночі навчальні заклади, незалежно від професіоналізму вчителів, які працюють у них.

У ці роки розмежування шкіл за станами зумовлювалося, насамперед, гігієнічним станом як самих шкіл так і учнів. Аналіз літератури [6, с. 524] свідчить про дуже складні гігієнічні умови в закладах освіти, в яких вимушені були працювати вчителі. Чим нижчий стан учнів, тим більше в них було хвороб, тому заможне населення намагалась захистити своїх дітей від хвороб, віддавши їх до школи, в яких діти бідних не мали змоги навчатись. Другою причиною був низький рівень моралі дітей нижчого класу, вважали, що вони могли негативно вплинути на дітей із заможних сімей. Однак автор зазначає, що такі судження помилкові, й школа повинна бути єдиною для всіх станів, у такому разі заможні батьки підвищать рівень гігієни навчальних закладів на необхідний рівень, а, на думку вчителів, “морально зіпсовані” діти існують у будь-якій школі, незалежно від її статусу. Таку думку підтримували вчителі народних шкіл, зазначаючи, що не помічають у дітей нижчих станів особливої грубості чи низької моралі [6, с. 40]. Вчителі народних шкіл працювали в дуже складних умовах, оскільки класи були великі, по 80–100 учнів, перевтомлювались. Виходом із

такої ситуації могло стати залучення дітей заможних сімей до цих закладів, завдяки чому народні школи отримали б додаткові кошти, створили кращі гігієнічні умови, посилили контроль за результативністю навчання учнів.

Р. Пецига сам працював учителем, він відзначав важливу роль учителя в класі, вважаючи, що саме від нього залежать стосунки між учителем і учнями, а також у колективі класу. На його думку, єдність усіх станів у народній школі забезпечить виховання солідарності всього суспільства. Вчитель завдяки інтересу до навчання повинен сприяти пробудженню дружби в дітей. Про ставлення з повагою до вчителя учнів вказує його вислів про те, що учні не сприймають учителя як ворога, а якщо таке й трапляється, то це зазвичай провина вчителя [7, с. 43]. Тобто суспільство, особливо нижчих станів, ставилось до вчителів з повагою, у родинях виховували повагу до вчителя. Про повагу й авторитет вчителя говорять також ситуації, які описує автор: через авторитет і повагу до вчителя, відповідно до моральних норм, учні інколи доносять один на одного вчителю, але в такому разі колектив учнів починає зневажливо та з презирством ставитись до такого учня. Учитель дає такі поради іншим учителям: не вимагати від учнів іти проти колективу, а всім учням – пояснювати їх обов'язки, намагатись вирішувати конфлікти між учнями, надавати можливість колективу учнів самостійно виховувати конкретних учнів за провину, надавати свободу рішенням учнів – самосуд, але в цьому разі вчитель повинен стежити за діяльністю учнів і в разі потреби вживати пом'якшувальних заходів [7, с. 42]. Учитель повинен на перше місце ставити виховання й опанування учнями норм моралі, яких необхідно дотримуватись у процесі навчання, і через навчання виховувати. Отже, в зазначених рекомендаціях не йдеться ні про фізичне покарання, ні про залякування учнів, а навпаки, про лояльне ставлення вчителя до учнів, що є запорукою створення авторитету вчителя та показником професійності вчителя. Відзначено також керування вчителем класом через актив колективу. Так, автор зауважує, що в класі завжди є група учнів, яка має вплив на весь колектив, але вчитель через цю групу може впливати на цей колектив. Такі учні повинні вступати в співпрацю з учителем у вихованні колективу.

У 1900 рр. показником поваги до вчителя можна було вважати поведінку учнів. Так, якщо вчителя обманюють учні, вважав Р. Пенцига, то це провина вчителя й показник “педагогічного таланту вчителя” [7, с. 43]. “Можна сказати, що всякий учитель має в цьому аспекті (обману) такий клас, який заслуговує. Гарного вчителя нікому не спаде на думку обманювати” [7, с. 43]. Отже, поведінка учнів, їх ставлення до вчителя були в 1900 р. показником професійності учителя й показником професійного статусу вчителя. Наводячи приклад педагогічної ситуації з власного досвіду, автор надає пораду щодо боротьби з обманом учнів – відмова вчителя від проведення занять. Така дія вчителя сприяє усвідомленню учнями своєї провини, що в його випадку й призвело до цього, вибачення перед учителем і більш старанного навчання в подальшому. Таке вирішення педагогі-

чної ситуації вчителем підкреслює його гуманне ставлення до учнів, повагу до учнів, він не застосовує жорстоких фізичних покарань, не принижує учнів, що вказує на професіоналізм учителів, зокрема, Р. Пенциги.

Варто підкреслити, що такі статті видавали в журналах для матерів, вчителів; вони були доступні суспільству на початку XIX ст., що вказує на небайдужість суспільства до освіти, обміну думками, порад педагогів різних країн, це сприяло розвитку професійного статусу вчителів.

З метою покращення освіти вивчали досвід інших країн з організації навчального процесу. Так, Демолен [6] аналізує організацію навчального процесу французької школи на початку 1900 р., та зазначає такі недоліки в підготовці учнів, як непередготовленість до трудової та повної боротьби життя. Школа надає знання, але не вчить їх застосовувати на практиці: “Інтернати казарменого типу випускають молодь за одним шаблоном, з в’язими м’язами, відсутністю ініціативи, з притупленими здібностями, лише з бажанням стати чиновником” [6, с. 21]. Таке монастирсько-солдатське виховання французької школи вбиває в учнів індивідуальність та не дає розвиватись морально, лишає дітей самотійності. Відсутність вивчення ремесел призводить до непристосованості учнів до фізичної діяльності.

Критиці підлягають і французькі гімнастичні програми, оскільки забагато часу відведено на вивчення латини, переважно катехизичними методами навчання, на думку перевагу треба віддавати наочним методам навчання. Ж. Леметр – член французької академії, філософ, поет також підкреслює занепад французької освіти в ці часи [6]. М. Гос вказує, що інші країни випереджають Францію в освіті, тому необхідне проведення реформ. Він вказує, що аристократичною та найбільш шанованою освітою є класична [6].

Демолен, аналізуючи недоліки в освіті Франції, зазначає, що головними в школі є професор і класний наглядач. Професор зобов’язаний надавати знань учням, і “ніяких моральних зв’язків між ним та учнями не існує” [6, с. 24]. Класний наглядач узагалі має вороже ставлення до учнів, оскільки його функція поліцейська, і не передбачає поваги та довіри [6, с. 24]. Таким чином, учні французьких шкіл отримували виховання самотійно в колективі. Виховання полягає, частіше, у тому, щоб навчитись запобігати шкільному нагляду через брехню та прихованість. Таким чином, автори доходять висновку, що освіта у Франції XIX ст. привчає дітей до брехні та прихованості, а не виховує моральну людину. Враховуючи, що в “колежах” Франції вчиться 1500 учнів, середня кількість учнів становить 200–300, це вимагає жорсткої дисципліни для того, щоб зберегти порядок [6, с. 24]. В Англії такої проблеми не існує, оскільки кількість учнів обмежена в навчальних закладах. Наприклад, великий навчальний заклад Англії – Харроу, складається із сукупності маленьких шкіл, від 20 до 40 осіб різних професорів, у яких учні живуть, “столуються”, працюють [6, с. 24]. Отже, на початок XIX ст. організацію навчання в Англії вважали кращою, ніж у Франції.

Наступним питанням, яке турбувало вчителів ще в 1900 рр., було місце розташування навчальних закладів. Демолен зазначає, що навчальні заклади були розташовані головним чином у містах, через необхідність дружин викладачів у міських розвагах і суспільстві [6, с. 25].

На сторінках журналу детально аналізують освіту в Англії як найбільш результативну та прогресивну для того часу. Автори зазначають, що в англійських школах за все несе відповідальність “професор”, він надає знань та організує учнів. Професор живе разом з учнями, його життя тісно поєднано із життям учнів, його одяг не відрізняється від одягу учнів. Стосунки між учителем та учнем дружні. Навчання проводиться в класі таким чином: спочатку вчитель запитує матеріал, який уже вивчили учні, потім викладає новий матеріал, ставить запитання, щоб перевірити, наскільки учні зрозуміли матеріал, а потім пропонує письмове завдання учням, яке вони виконують під керівництвом учителя. Автор зазначає, що такий “метод” навчання дає високі результати, але можливий лише при невеликій кількості учнів у класі [6]. В Англії учні мають більше самостійності. Головне для учня – вивчити урок, а яким чином і де він це буде робити, не мало значення.

В Англії висували особливі вимоги до вчителя: бути енциклопедично освіченою людиною, мати талант викладача, а не вченого. Так, Демолен наводить дослівну редакцію оголошення на вакансію вчителя французької мови: “Потрібен професор французької, на постійне місце проживання в школі, вік 25–30 років. Йому надається квартира, стіл, прасування білизни тощо. Цей кандидат повинен володіти такими якостями:

1. З погляду моралі – повинен бути християнином, джентльменом, мати навички до праці й активності. Під терміном “християнин” ми маємо на увазі, щоб він у своїх діях, словах та думках виявляв усе те, чого навчає нас велике слово Христа та великі мислителі людства. Під словом “джентльмен” ми маємо на увазі, згідно з думкою Теккеря, щоб він мав високу мету в житті, щоб він умів охороняти власну честь від образ, щоб він умів заслужити повагу сторонніх і любов близьких, щоб був скромним у щасті і стійким у нещасті, щоб вмів перебувати в правді.

2. З погляду розуму – повинен знати ґрунтовно ті предмети, які береться викладати.

3. З погляду фізичної підготовки – повинен бути здорового складу, гарного здоров’я, енергійний, не повинен страждати від слабкості зору, слуху та голосу тощо.

4. З погляду освіти – повинен мати особистий досвід шкільної або університетської освіти.

Тих кандидатів, які не дивляться на виховання як на зміст свого життя, які не були би схильні до методичних навичок та не мали би віддатися цілком справі виховання й школі, просимо не турбувати.

Необхідні знання: французька мова, письменна та розмовна, з гарною вимовою, знання фонетики та дикції, географії, історії і літератури Франції. Знання Франції з практичного погляду, математики. Знання бажані: елементарна латина, географія, історія Англії. Знання корисні: спів,

вміння грати в крикет, стенографія” [6, с. 27]. Отже, вимоги до вчителів у Англії були досить високі, вони стосувались як знань учителя, так і його особистісних якостей. Саме така вимогливість до підбору вчителів, на наш погляд, є запорукою високої результативності праці вчителя.

Висновки. Виходячи з наведеного матеріалу, зазначимо, що проблеми, які цікавили педагогів на початку XIX ст. є суто педагогічними й актуальними на сьогодні. Важливими для нашого дослідження є те, що вже в ці роки порушували проблему поваги й авторитету вчителя. Показником престижу школи у XIX ст. вважали оплату за навчання, а не рівень професіоналізму вчителів, які в них працюють. Найбільш престижними в Німеччині в ці часи були “підготовчі” школи та жіночі навчальні заклади, які вважали кращими, ніж народні школи. Показником поваги до вчителя вважали поведінку учнів та ставлення їх до вчителя під час занять. В Англії результати праці вчителів вважались кращими, ніж у Франції на початок XIX ст., однією з умов такого стану освіти, вважаємо, була вимогливість в Англії при працевлаштуванні до особи вчителя, його знань, особистісних якостей.

Факторами, які сприяли розвитку професійного статусу вчителів того часу, є обмін найкращими педагогічними працями, що перекладались різними мовами, видавали цілими серіями в різних номерах журналів, порівняння та аналіз навчально-вихованої системи в різних країнах, високий рівень вимог до особи вчителів, що, на наш погляд, сприяло розвитку професійного статусу вчителів того часу.

Список використаної літератури

1. На помощь матерям. Посвященное вопросам воспитания детей и самообразования. – Санкт-Петербург : Типография Б. М. Вольф, 1900. – № 2. – 96 с.
2. На помощь матерям. Посвященное вопросам воспитания детей и самообразования. – Санкт-Петербург : Типография Б. М. Вольф, 1900. № 3. – 128 с.
3. На помощь матерям. Посвященное вопросам воспитания детей и самообразования. – Санкт-Петербург : Типография Б. М. Вольф, 1900. – № 5. – 28 с.
4. На помощь матерям. Посвященное вопросам воспитания детей и самообразования. – Санкт-Петербург : Типография Б. М. Вольф, 1900. – № 6. – 47 с.
5. На помощь матерям. Посвященное вопросам воспитания детей и самообразования. – Санкт-Петербург : Типография Б. М. Вольф, 1900. – № 7. – 47 с.
6. О новом воспитании // На помощь матерям. Посвященное вопросам воспитания детей и самообразования. – Санкт-Петербург : Типография Б. М. Вольф, 1900. – № 8. – С. 19–31.
7. Пенцига Руд Серьезные ответы на детские вопросы. Избранные главы практической, обиходной, педагогики / Руд Пенцига ; пер. с нем. // На помощь матерям. Посвященное вопросам воспитания детей и самообразования. – Санкт-Петербург : Типография Б. М. Вольф, 1900. – № 9. – 48 с.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2015.

Васильева С. А. Фактор влияния на развитие профессионального статуса учителей (начало XIX в.)

Профессия учителя особенно важна для украинского общества в период евроинтеграции, поскольку именно учитель является основателем будущего государства, готовя новое поколение.

Анализ педагогических журналов “На помощь матерям” начала XIX в. указывает на то, что проблемы, интересующие педагогов в начале XIX в., является сугубо педагогическими и актуальными для сегодняшнего дня. Показателем престижа школы в XIX в. считалась оплата за обучение, а не уровень профессионализма учителей, работающих в них. Наиболее престижными в Германии в эти времена были “подготовительные” школы и женские учебные заведения, которые считались лучшими, чем народные школы. Показателем уважения к учителю было поведение учеников и отношение их к учителю во время занятий. В Англии результаты труда учителей считались лучшие, чем во Франции в начале XIX в. Одним из условий такого состояния образования была требовательность в Англии при трудоустройстве к личности учителя, его знаниям, личностным качествам.

Ключевые слова: учитель, профессиональный статус, престиж, авторитет.

Vasilyeva S. Factors Influencing the Development of the Professional Status of Teachers (the Beginning of XIX Century)

Teaching profession is particularly important for Ukrainian society during the European integration, because the teacher is the founder of a future state, preparing a new generation. Unfortunately, the new trends that characterize the status of teacher education institutions denominated in partial lowering the prestige of teachers work. Therefore, we believe it necessary to analyze the historical perspective development professional status of teachers and to identify factors that influence its development.

Analyzing educational magazines “To help mothers” at the beginning of the nineteenth century, we note that the problems that interested teachers in the early nineteenth century is purely educational, and relevant for today. It is important for our study is that in these years have taken up the problem of respect and authority of the teacher. Of prestige school in the nineteenth deem tuition fees, but not the level of professionalism of teachers who work in them. The most prestigious in Germany in those days had a “prep” schools and education for women who were considered better than public schools. An indication of respect for teachers, students considered the behavior and attitude of the teacher in the classroom. In England, the results of teachers considered better than in France at the beginning of the nineteenth century. One of the conditions of the state of education, we believe, was demanding in England in employment figures to the teacher, his knowledge and personal qualities.

The factors that contributed to the development of the professional status of teachers of that time is the exchange of best teaching jobs, which translated into different languages, issued whole series in different issues of the magazine, comparison and analysis of teaching and brought up systems in different countries, the high level requirements for teachers figure that We believe helped to increase the professional status of teachers at that time.

Key words: teacher, professional status, prestige, credibility.